

Лілія Гриневич – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна.

Коло наукових інтересів: освітня політика, підготовка та професійне зростання вчителів, реформа «Нова українська школа» (НУШ), управління та лідерство в освіті, освітні трансформації в умовах воєнного стану, формування та розвиток учительської кар'єри.

✉ hrynevych@karazin.ua

🆔 <https://orcid.org/0000-0002-5818-8259>

Григорій Рій –

доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки», старший науковий співробітник ННІ «Академія вчительства» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна.

Коло наукових інтересів: аналітика у сфері освіти, історія, міжнародні відносини.

✉ grygoriy.riy@karazin.ua

🆔 <https://orcid.org/0000-0002-1608-0960>

Євген Ніколаєв, кандидат економічних наук, заступник директора ННІ «Академія вчительства» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна.

Коло наукових інтересів: академічна доброчесність, державна політика у сфері вищої освіти, реформи у сфері освіти і науки.

✉ nikolaiev@karazin.ua

🆔 <https://orcid.org/0009-0009-6317-6250>

УДК 378.016-028.82:37.011.3-051(4)

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-3-5-15>

Подано до редакції: 02.06.2025

Прийнято після рецензування: 15.07.2025

Затверджено до друку: 29.09.2025

Опубліковано: 30.09.2025

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Анотація. Освітні системи в багатьох країнах Європи та світу стикаються з гострою нестачею вчителів. Найбільший дефіцит спостерігається у сфері природничо-математичних дисциплін та дошкільної освіти. Традиційна університетська підготовка педагогів самостійно не може впоратися з цією проблемою. За таких умов уряди вимушені шукати нові механізми реагування. Одним із них є альтернативні шляхи (траєкторії) отримання педагогічної кваліфікації — освітні програми, що функціонують поряд із традиційною педагогічною освітою та здебільшого передбачають прискорені форми психолого-педагогічної підготовки для людей, які вже мають вищу освіту непедагогічного спрямування. Структура таких програм недостатньо вивчена й систематизована в науковій літературі, тому пропонується стаття має на меті детально розглянути альтернативні програми і траєкторії доступу до вчительської професії в окремих європейських країнах та позначити шляхи можливої інституціоналізації подібних програм в Україні. Для цього в рамках порівняльних методів педагогічних досліджень проаналізовано звіти міжнародних організацій, інформацію з вебсайтів органів влади, закладів освіти і медіа

досліджуваних країн, а також окремі наукові публікації. За результатами дослідження з'ясовано, що альтернативні програми входження у вчительську професію для людей з вищою освітою здебільшого тривають близько року; у разі неповної зайнятості на програмі її тривалість збільшується. Такі програми є основним способом підготовки вчителів у Великій Британії; вони відіграють помітну роль в інших країнах Західної Європи, тоді як у країнах Центральної і Східної Європи правові та інституційні засади розвитку таких програм сформовано лише частково.

Ключові слова: альтернативні шляхи здобуття педагогічної освіти; педагогічні працівники; післядипломна освіта; підготовка вчителів; професійний розвиток; сертифікатні програми; учительська кар'єра; якість педагогічної освіти.

Постановка проблеми. Нестача шкільних учителів є глобальною проблемою: до 2030 р. у світі знадобиться 43,9 млн нових педагогів, у т. ч. 4,8 млн — у Європі та Північній Америці (UNESCO et al., 2024, р. 39). На початок 2024/2025 н. р. щонайменше у 24 країнах Європейського Союзу значна частина вакансій залишалася не заповненою (Euronews, 2024). В Україні оцінки дефіциту вчителів у 2024 р. різняться на порядок, від 1,4 тис. вакантних посад (Інститут освітньої аналітики, 2025) до 25–30 тис. незаповнених вакансій, з песимістичним прогнозом понад 100 тис. до 2030 р. (Литвин та ін., 2024). Традиційна підготовка педагогічних кадрів у закладах вищої освіти не забезпечує потреби, що змушує уряди застосовувати політики з утримання й залучення вчителів, зокрема через альтернативні програми (De Witte et al., 2023).

Альтернативні програми передбачають короткострокову психолого-педагогічну підготовку для осіб із непедагогічною вищою освітою, що дає їм право викладати без здобуття нового ступеня. В Україні потреба в їх упровадженні посилюється тим, що чинне законодавство допускає педагогічну діяльність без належної підготовки (Верховна Рада України, 2020, ст. 22). Це створює ризики для якості освіти й вимагає впровадження структурованих програм перепідготовки осіб з непедагогічною вищою освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Українські порівняльні дослідження програм підготовки вчителів у зарубіжних країнах сфокусовано переважно на особливостях, змісті та структурі традиційних бакалаврських і магістерських програм педагогічного спрямування. Альтернативні програми здобуття педагогічного фаху особами з вищою непедагогічною освітою в США (Брусов, 2024), Англії (Авшенюк, 2021; Бочарова, 2023), Норвегії (Граб, 2022) згадуються фрагментарно, їх детальний аналіз зазвичай не пропонується. Винятком є стаття М. Леврінц (2023), спеціально присвячена ретельному розгляду відповідних американських програм.

Найбільший масив міжнародної наукової літератури аналізує особливості створення та реалізації програм альтернативної сертифікації вчителів США. Відповідний досвід країн з інших регіонів світу отримує меншу увагу дослідників, тож інформацію про такі програми легше знайти в аналітичних публікаціях, на вебресурсах органів влади, університетів та медіа, ніж у формально наукових джерелах. Наприклад, додаток I.2 звіту Eurydice (2021) описує ключові параметри подібних альтернативних європейських програм, пропонуючи лаконічну «мапу» для глибших досліджень окресленої теми в контексті країн Європи. Важливими науковими джерелами інформації про альтернативні траєкторії доступу до вчительської професії є колективні дослідження про педагогічну освіту в Скандинавських країнах (Elstad, 2023) і країнах Центральної та Східної Європи (Kowalczyk-Wałędzia et al., 2023).

Мета цієї статті полягає в тому, щоб детально розглянути альтернативні програми і траєкторії доступу до вчительської професії в окремих європейських країнах та позначити шляхи можливої інституціалізації подібних програм в Україні. Під час аналізу наявних програм ми звертаємо увагу на такі аспекти: умови допуску до участі у програмі; інституції, що здійснюють підготовку; загальна тривалість програм; обсяг практичної підготовки майбутнього педагога; можливість навчання з неповною зайнятістю.

Методи дослідження. За допомогою порівняльних методів педагогічних досліджень у межах цього аналізу вивчаються й систематизуються формати організації альтернативних освітніх (сертифікатних) програм доступу до педагогічної професії, їхня тривалість, реалізатори програм, критерії допуску учасників до навчання. Ключовими джерелами опрацьованої інформації є аналітичні звіти міжнародних організацій, інформація з вебсайтів органів влади, закладів освіти та медіа досліджуваних країн, окремі наукові публікації.

Далі в тексті статті під виразами «класичний/непедагогічний бакалаврат/магістратура», «(вища) непедагогічна освіта» мається на увазі здобута вища освіта за спеціальностями, що відповідають шкільним предметам, але навчальні програми яких не передбачають отримання педагогічної кваліфікації. До таких спеціальностей можуть належати математика, філологія, історія, біологія, географія, фізика, хімія, музичне мистецтво, комп'ютерні науки тощо, а у випадку підготовки вчителів фізики чи математики — також окремі інженерні спеціальності.

Результати та обговорення. Розглянемо особливості альтернативних програм підготовки вчителів і доступу до педагогічної професії окремих європейських країн.

Англія. Для працевлаштування вчителем у більшості шкіл Англії необхідно пройти сертифікацію та отримати статус кваліфікованого вчителя (Qualified Teacher Status, QTS) (Department for Education, 2024a). Існує сім офіційних траєкторій набуття цього статусу.

1. Бакалаврські програми підготовки вчителів (Undergraduate Initial Teacher Training), що пропонуються університетами, тривають три роки. Відмінність Англії від інших країн — у тому, що цим шляхом отримання професійної кваліфікації користується меншість педагогів. Інші траєкторії доступні особам, які мають вищу непедагогічну освіту рівня бакалавра і вище.
2. Післядипломний сертифікат з освіти (Postgraduate Certificate in Education, PGCE) — програма, що реалізується університетами, триває один рік із повною зайнятістю або два роки з частковою зайнятістю. PGCE не має статусу диплома магістра (Maples, 2024).
3. Зосереджена у школі початкова підготовка вчителів (School-Centred Initial Teacher Training, SCITT). Річна програма, що реалізується приватними організаціями самостійно або в партнерстві з університетами і передбачає навчання на робочому місці в закладах загальної середньої освіти (Taylor, 2024).
4. Дворічна програма «Навчай першим» (Teach First або High Potential ITT) — масштабна ініціатива благодійної організації Teach First (<https://www.teachfirst.org.uk/>), що реалізується в партнерстві з кількома університетами. Навчання відбувається під час роботи у «складних» школах у регіонах країни з високим рівнем соціально-економічної нерівності.
5. Річна програма School Direct — реалізується школами на базі провідних шкіл у партнерстві з приватними акредитованими організаціями. Має два варіанти фінансування. Учасники з досвідом роботи від трьох років, які хочуть змінити професію, отримують заробітну плату під час роботи і навчання. Учасники, які нещодавно здобули бакалаврську освіту, оплачують своє навчання самостійно або за рахунок студентського кредиту (Department for Education, 2022).
6. Післядипломне педагогічне стажування (Postgraduate Teacher Apprenticeship, PTA) — підготовка відбувається на базі закладів загальної середньої освіти за програмами School Direct, PGCE, ITT. Школам доступне державне грантове фінансування на оплату послуг навчання та оцінювання претендентів. Від 20% робочого часу претендента присвячено навчальній підготовці.
7. Сертифікація поза програмою (Assessment Only). Платне проходження оцінювання для отримання статусу QTS доступне особам зі значним досвідом викладацької роботи (наприклад, у школах, які не вимагають наявності QTS для працевлаштування).

Особливості окреслених траєкторій сертифікації вчителів в Англії узагальнено так:

- Різні траєкторії адаптовано до потреб різних цільових груп потенційних вчителів.
- Мінімальна тривалість альтернативних програм має становити не менше 36 тижнів (180 днів), робота претендента у школах — від 24 тижнів (120 днів) (Department for Education, 2024c, p. 22-23). Додатково учасник програми має пройти інтенсивний тренінг на робочому місці, розрахований щонайменше на 20 днів, що передбачає роботу в середньому п'ять годин на день, з них одна година — отримання експертної підтримки від менторів (Ibid, p. 25).
- Кожні чотири з п'яти сертифікованих вчителів проходять педагогічну підготовку за альтернативною програмою.
- Кожен другий майбутній вчитель отримує освітні послуги та менторський супровід у форматі «навчання на робочому місці» від приватних організацій, не пов'язаних з університетами.
- Для боротьби з дефіцитом вчителів уряд Англії послабив вимоги, дозволивши особам без сертифіката QTS працювати в більшості шкіл (Department for Education, 2024b). Школи, однак, вкрай неохоче наймають таких претендентів, оскільки QTS розглядається як обґрунтоване свідчення необхідної кваліфікації.
- У посткоронавірусний період Англії зовні вдається втримати баланс: кількість вчителів, які звільняються з державних шкіл, практично дорівнює кількості новопризначених педагогів. Ця динаміка, проте, не дає змоги вирішити проблему нестачі вчителів окремих предметів (McCulloch, 2024).

Ірландія. Одним із двох шляхів отримати професійну кваліфікацію вчителя молодшої та середньої школи в Ірландії є програма післядипломної підготовки «Професійний магістр освіти» (Professional Master of Education, PME) або «Професійний диплом у галузі освіти» (Professional Diploma in Education, PDE) (Eurydice, 2025). З 2014 р. такі програми надаються ірландськими державними та приватними закладами вищої освіти. Вони тривають два роки і приділяють особливу увагу практичній підготовці майбутніх вчителів безпосередньо у школах (The Teaching Council, 2025). Зазвичай програма поєднує вивчення педагогічних дисциплін із практикою в школі під керівництвом викладача (Eurydice, 2025).

Для того щоб стати учасником програми, треба навчатися на останньому курсі бакалаврату або отримати диплом бакалавра. Також для роботи вчителем-предметником в ірландській школі необхідно мати певний рівень знань з предмету, який особа збирається викладати. Зокрема, претенденти на отримання кваліфікації вчителя біології повинні мати ступінь бакалавра, закінчивши відповідну освітню програму обсягом 180 кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС).

Швеція розглядає безкоштовну підготовку вчителів як один з інструментів досягнення рівної якості освіти у всіх школах країни. Тому держава регулює програми підготовки вчителів щодо їхнього змісту, форми, тривалості навчання, комбінацій предметних спеціальностей, результатів навчання, шкали їх оцінювання (Elstad, 2023, p. 77, 99, 102). У цій країні альтернативні програми пропонуються у двох варіантах. З 2011 р. запроваджено півторарічну програму (60 кредитів на вивчення психолого-педагогічних дисциплін і 30 — на проходження практики) підготовки вчителів для бакалаврів з фаху, який відповідає предмету викладання. З 2022 р. десять університетів пропонують аналогічну річну програму для магістрів. 60 кредитів такої програми порівну (по 20 кредитів) поділяються на предметну підготовку, психолого-педагогічні курси і практику. Кожен третій вчитель-предметник Швеції заходить у професію через таку програму (Elstad, 2023, p. 86, 90; Nilsson & Cederqvist, 2024).

У *Фінляндії* підготовка вчителів з окремих предметів для середньої школи відбувається у співпраці між педагогічними факультетами, які відповідальні за педагогічну складову (60 кредитів ЄКТС), та профільними факультетами (Eurydice, 2025). Важливо зазначити, що

країна не відчуває гострої нестачі вчителів і менше 20% охочих зараховують на програми підготовки вчителів (Elstad, 2023).

При фінських університетах та академіях діють спеціальні програми для охочих стати вчителем, які вже отримали диплом магістра і розпочали працювати за фахом. Наприклад, при Університеті мистецтв Гельсінкі функціонує програма підготовки вчителів мистецьких дисциплін. Вона розрахована на випускників університетів, які здобули ступінь магістра з мистецтва й мають намір у подальшому працювати вчителями. Передбачена навчальна програма (60 кредитів ЄКТС) дає студентам необхідні компетенції для роботи вчителем мистецтва у школі. Вона складається з трьох блоків: педагогіки та мистецтва (по 15 кредитів), навчальної практики (20 кредитів) та дослідницької роботи (10 кредитів). Навчання організовано таким чином, що його можуть пройти навіть ті, хто працює на повну ставку.

Інший приклад — Програма підготовки вчителів-предметників англійською мовою (Subject Teacher Education Programme in English, STEP), що реалізується в Університеті Гельсінкі. Це однорічна програма, що складається з 60 кредитів ЄКТС і передбачає вивчення педагогічних предметів. Вона націлена на підготовку вчителів-предметників для загальноосвітніх та старших середніх фінських шкіл. STEP готує вчителів англійської, німецької, французької, італійської, іспанської та шведської мов, а також хімії, математики та фізики (University of Helsinki, 2024).

Ця програма спрямована на дві категорії вступників: студентів, які навчаються в університеті на окремих предметних факультетах, та на осіб, які вже мають ступінь магістра. Додатковою вимогою до осіб із магістерським ступенем є «відповідне вивчення принаймні одного навчального предмета, охопленого Програмою» (Ibid). Тому при поданні документів на вступ необхідно отримати також сертифікат еквівалентності, що підтверджує належні знання з того предмета, який особа збирається викладати у школі. Для іноземців додатково треба отримати рішення про визнання ступеня або результатів навчання від Національного агентства з освіти Фінляндії (Ibid).

Програма STEP безкоштовна, вона розрахована на один рік (або два роки з частковою зайнятістю). Структура програми передбачає 15 кредитів із предметів з педагогіки, 25 кредитів з дидактики предмета, 20 кредитів практичної підготовки. Для учасників програми є обов'язковим відвідування мінімум 85% занять (Ibid).

Цікаво, що фінські університети також пропонують програми професійної педагогічної підготовки з подібними вимогами щодо 60 кредитів педагогічної складової, наявності попереднього професійного досвіду з предметної галузі тощо. Вони готують вчителів для закладів професійно-технічної освіти. Однак вчителі загальних профільних предметів таких закладів мають таку саму підготовку, що і вчителі-предметники загальноосвітніх навчальних закладів (Eurydice, 2025).

Данія. Станом на 2022 р. 10-17% вчителів у Данії отримують доступ до професії не через класичний шлях університетської освіти (Elstad, 2023). У 2002 р. в країні запровадили програму Merit teacher education, яка надає можливість особам із завершеною вищою освітою, не молодшими 25 років і з щонайменше двома роками досвіду роботи (Eurydice, 2021, р. 174) отримати додаткову кваліфікацію вчителя початкової та молодшої середньої школи (Eurydice, 2025). Навчальна програма передбачає вивчення академічних та педагогічних предметів обсягом 150 кредитів ЄКТС, куди також входять 5-15 кредитів педагогічної інтернатури (Retsinformation, 2015). Програму поділено на три умовні блоки: модуль вивчення від двох до чотирьох навчальних предметів; модуль педагогіки та підготовки вчителів; інтернатура (Ibid). Навчання забезпечують університетські коледжі (Ibid; Eurydice, 2021, р. 174). Програма триває від трьох до шести років, адже передбачає неповну залученість і надає можливість поєднувати роботу й навчання (Eurydice, 2025). Завершується навчання іспитом з предметів викладання та педагогіки, а також практичним іспитом (Retsinformation, 2015).

Країни Балтії. У Литві, Латвії та Естонії діють різні програми доступу до педагогічної професії для осіб з непедагогічною освітою (Eurydice, 2021, р. 175; Eurydice, 2025). У всіх трьох країнах функціонують національні партнери глобальної організації Teach for all (див. далі).

Крім того, в *Латвії* з 2020 р. запроваджено річні програми підготовки вчителів на основі непедагогічної вищої освіти. Вони передбачають навчання на робочому місці, мають статус професійної програми 7-го рівня Європейської рамки кваліфікацій, але не є ступенем магістра (Kowalczyk-Walędziak et al., 2023, р. 404-406).

У *Литві* диплом про вищу освіту дає тимчасову можливість працювати вчителем, однак упродовж двох років треба пройти програму педагогічної кваліфікації (Raudonytė, 2019, р. 12). У 2018 р. уряд країни прийняв рішення сконцентрувати підготовку вчителів в Університеті Вітовта Великого, Вільнюському та Шяуляйському університетах. Інші заклади вищої освіти мали або закрити свої педагогічні програми, або реалізовувати їх у партнерстві з одним із цих університетів (Kowalczyk-Walędziak et al., 2023, р. 385-386).

За результатами тестування знань п'ятнадцятирічних школярів PISA-2022 *Естонія* посіла перше місце в Європі і четверте у світі (OECD, 2023, р. 28). В Естонії встановлено вищі професійні стандарти для педагогів порівняно з країнами-сусідами. Вчителювання у школі вимагає наявності ступеня магістра. Альтернативна траєкторія передбачає проходження програми перепідготовки з подальшою професійною сертифікацією в Естонській асоціації вчителів. Для професіоналів із деяких галузей (таких як інженери, науковці, митці) процедури сертифікації спрощено (Kowalczyk-Walędziak et al., 2023, р. 437-440; Generis Global, 2024).

Країни Вишеградської групи мають порівняно менш розвинуті та інституційно усталені траєкторії переходу в педагогічну професію. *Угорщина* офіційно не має альтернативних програм доступу до вчителювання. Доволі складною в практичній реалізації можливістю в цій країні є проходження заходів неформального навчання з наступною сертифікацією вчителя. Випускники класичної магістратури *Словаччини* можуть платно навчатися на програмах «Додаткова педагогічна освіта», які передбачають щонайменше 200 годин практики і завершуються захистом кваліфікаційної роботи та усним екзаменом (Zbierka zákonov Slovenskej republiky, 2019). Майже кожен третій вчитель-предметник Словаччини є випускником такої програми. *Чехія* дозволяє особам з вищою непедагогічною освітою працювати на посаді вчителя не більше трьох років. За цей період необхідно отримати педагогічну кваліфікацію (Kowalczyk-Walędziak et al., 2023; Eurydice, 2025).

Польське законодавство встановлює, що особи з вищою непедагогічною освітою (як правило, рівня магістра) для роботи вчителями мають пройти психолого-педагогічне і дидактичне навчання обсягом щонайменше 270 годин, а також педагогічну практику обсягом щонайменше 150 годин. Такі вчителі можуть викладати предмети, що відповідають здобутому у вищій освіті фаху (Dziennik Ustaw, 2023). У межах цієї рамки окремі організації пропонують річні структуровані програми, що поєднують навчання в аудиторії з паралельним навчанням під час проходження практики в закладах загальної середньої освіти. Одним із прикладів є безкоштовна для слухачів десятимісячна програма Школи едукації при Варшавському університеті (Szkoła Edukacji, 2024).

У контексті нашої теми необхідно згадати міжнародну мережу *Teach for All*, яка сформувалась на основі американської ініціативи *Teach for America* та згаданої вище британської програми *Teach First*. Організації – члени цієї мережі у понад 60 країнах світу (*Teach for All*, 2025) працюють за спільною схемою. Відбір учасників програми (навіть у країнах, які допускають до вчителювання лише магістрів) відбувається серед охочих із щонайменше бакалаврською освітою. Для відібраних учасників програми проводяться п'яти-шеститижневі тренінги з розвитку лідерських якостей, після чого з ними укладається дворічний контракт на роботу вчителем у «складних» школах регіонів із низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Ініціатива впродовж строку дії контракту надає учасникам менторську та фінансо-

ву підтримку. Наявні як позитивні, так і негативні оцінки результатів роботи цієї програми (Thomas et al., 2021), яка з-поміж згаданих у цій статті країн діє в Данії, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччині, Швеції, Україні, Великій Британії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Альтернативні траєкторії входження у вчительську професію часто передбачають річну програму психолого-педагогічної підготовки для людей з вищою освітою, розраховану на 60 кредитів ЄКТС (у разі неповної зайнятості на програмі її тривалість збільшується). Окремі розглянуті програми (Англії, Ірландії, Швеції) висувають додаткові вимоги до рівня знань з предметної області, за якою вступник на програму бажає викладати. Це поширений у Європі інструмент залучення нових кадрів до закладів загальної середньої освіти, що розглядається як засіб подолання дефіциту вчителів. Він також створює додаткові можливості професійної самореалізації для осіб, які прагнуть опанувати нову для себе спеціальність, і сприяє залученню фахівців із практичним досвідом, що може позитивно впливати на якість традиційного викладання шкільних предметів.

В умовах воєнного стану, освітніх втрат і критичного дефіциту педагогічних кадрів альтернативні програми набувають особливої ваги для України. Вони забезпечують швидке входження у професію осіб із непедагогічною вищою освітою та надання їм базової психолого-педагогічної підготовки. У поєднанні з іншими заходами освітньої, демографічної та соціально-економічної політики такі програми можуть стати дієвим інструментом підсилення педагогічної спільноти, підвищення якості навчання та адаптації системи до нових викликів. Важливо підкреслити, що альтернативні програми не мають на меті замінити класичну педагогічну освіту чи вирішити всі проблеми кадрового дефіциту. Їхня цінність полягає у можливості швидко та якісно залучати до шкільної освіти фахівців із різних сфер, забезпечуючи їм необхідний рівень психолого-педагогічної підготовки.

У більшості розглянутих країн недостатньо вивченими залишаються популярність альтернативних програм серед вступників та рівень працевлаштування їхніх випускників, що відкриває перспективи для подальших досліджень у цій сфері.

Використані джерела

- Авшенюк, Н. (2021). Актуальні характеристики системи підготовки вчителів у Великій Британії у кількісних і якісних вимірах. Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Чернівці. <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/1358>
- Бочарова, А. (2023). Професійна підготовка вчителів у Великій Британії. В *Освіта збереже Україну! Матеріали II Всеукраїнських Прокопенківських читань*. Харків. <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/13336>
- Брусов, Ю. (2024). Особливості сертифікації педагогічних працівників у США. *Наукові записки молодих учених*, 13. <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/2113>
- Граб, М. (2022). Європейський вимір професійної підготовки майбутніх учителів у Данії й Норвегії: досвід для України. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО Неперервна професійна освіта XXI століття*, 2(6), 42-50. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(6\).2022.42-50](https://doi.org/10.35387/ucj.2(6).2022.42-50)
- Верховна Рада України. (2020). Закон України «Про повну загальну середню освіту» (№ 463-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
- Інститут освітньої аналітики. (2025). *Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2024/2025 н. р.)*. Інформаційний бюлетень. Таблиця «83_PVK_зведена_розділ_II». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/byuleten-83-rvk-2024_2025.xlsx
- Леврінц, М. (2023). Альтернативна освіта педагогів у США: Альтернативи для України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 1(52), 88-93. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.88-93>

- Литвин, З., Нагорнюк, О., Іваницький, А., Городецька, Д., Дуфіна, Ж., Малахівська-Данчак, М., Топчій, С., Предзимирська, Я., Бубнюк, Ю., Судин, Д., Калиновська, Д., Онистюк, О., Кривецька, Л., & Петровська, Д. (2024). *Вчителі України: кадровий потенціал. Тенденції та моделювання до 2030 року*. Київ, Громадська спілка «Освіторія», Дослідницька агенція Fama. 109 с. <https://osvitoria.media/experience/vchyteli-ukrayiny-kadrovyyj-potentsial/>
- De Witte, K., De Cort, W., & Gambi, L. (2023). *Evidence-based Solutions to Teacher Shortages. NESET report, Luxembourg*: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/475647>
- Department for Education. (2022). *School Direct: guidance for schools*. <https://www.gov.uk/guidance/school-direct-guidance-for-lead-schools>
- Department for Education. (2024a). *Qualified teacher status (QTS): qualify to teach in England*. <https://www.gov.uk/guidance/qualified-teacher-status-qts>
- Department for Education. (2024b). *Staffing and employment: advice for schools*. <https://www.gov.uk/government/publications/staffing-and-employment-advice-for-schools>
- Department for Education. (2024c). *Initial teacher training (ITT): criteria and supporting advice*. <https://www.gov.uk/government/publications/initial-teacher-training-criteria>
- Dziennik Ustaw. (2023). *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli*. Poz. 2102. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230002102> [in Polish].
- Elstad, E. (Ed.). (2023). *Teacher education in the nordic region: Challenges and opportunities*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-26051-3>
- Euronews. (2024, August 28). At least 24 EU countries struggle with teacher shortages – here's why. *Euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2024/08/28/at-least-24-eu-countries-struggle-with-teacher-shortages-heres-why>
- Eurydice. (2021). *Teachers in Europe: Careers, Development and Well-Being. Eurydice report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.doi.org/10.2797/997402>
- Eurydice. (2025). *National Education Systems. Chapter 9.1 Initial education for teachers working in early childhood and school education, by individual countries*. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems>
- Kowalczyk-Walędziak, M., Valeeva, R. A., Sablić, M., & Menter, I. (Eds.). (2023). *The Palgrave Handbook of Teacher Education in Central and Eastern Europe*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-09515-3>
- Maples, B. (2024). What is a PGCE degree? *University Compare*. <https://universitycompare.com/advice/postgraduate/pgce-degree>
- McCulloch, A. (2024). Teacher vacancies in UK increase by a fifth. *Personnel Today*. <https://www.personneltoday.com/hr/teacher-vacancies-in-uk-increase-by-a-fifth/>
- Nilsson, P., & Cederqvist, A.-M. (2024). Building teacher knowledge and identity–career changers' transition into teaching through a short teacher education programme. *European Journal of Teacher Education*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/02619768.2024.2432406>
- OECD. (2023). *PISA 2022 results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*. Paris. <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
- Raudonytė, I. (2019). *Teacher career reforms in Lithuania*. UNESCO, International Institute for Educational Planning. 31 p. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370857>
- Retsinformation. (2015). *Executive Order on the education for a professional bachelor's degree as a teacher in primary school*. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2015/1068>
- Szkoła Edukacji. (2024). *Jedynie w Polsce bezpłatne dzienne studia podyplomowe dla nauczycieli*. <https://szkoledukacji.pl/jak-wygladaja-studia-w-szkole-edukacji/>
- Taylor, B. (2024). School-Centred Initial Teacher Training (SCITT) – A Guide. *FindAMasters*. <https://www.findamasters.com/guides/school-centred-initial-teacher-training-scitt-guide>

- Teach for All. (2025). *Our Network*. <https://teachforall.org/our-network>
- The Teaching Council. (2025). Primary teaching. <https://www.teachingcouncil.ie/how-to-become-a-teacher/primary/>
- Thomas, M. A. M., Rauschenberger, E., & Crawford-Garrett, K. (Eds.). (2021). *Examining Teach for All: International perspectives on a growing global network* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429331695>
- UNESCO, & International Task Force on Teachers for Education 2030. (2024). *Global Report on Teachers: Addressing teacher shortages and transforming the profession*. Paris. <https://doi.org/10.54675/FIGU8035>
- University of Helsinki. (2024). *Subject Teacher Education Programme in English (STEP)*. <https://studies.helsinki.fi/instructions/article/subject-teacher-education-programme-english-step>
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky. (2019). *Zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2019/138/> [In Slovak].

References

- Avsheniuk, N. (2021). Aktualni kharakterystyky systemy pidhotovky vchyteliv u Velykii Brytanii u killisnykh i yakisnykh vymirakh. In Rozvytok osvity system v umovakh yevrointehratsiinykh transformatsiakh. In *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Chernivtsi. <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/1358> (in Ukrainian).
- Bocharova, A. (2023). Profesiina pidhotovka vchyteliv u Velykii Brytanii. In *Osvita zberezhe Ukrainu! Materialy II Vseukrainskykh Prokopenkivskykh chytan*. Kharkiv. <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/13336> (in Ukrainian).
- Brusov, Yu. (2024). Osoblyvosti sertyfikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv u SSHA. *Naukovi zapysky molodykh uchenykh*, 13. <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/2113> (in Ukrainian).
- De Witte, K., De Cort, W., & Gambi, L. (2023). *Evidence-based Solutions to Teacher Shortages. NESET report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2766/475647> (in English).
- Department for Education. (2022). *School Direct: guidance for schools*. <https://www.gov.uk/guidance/school-direct-guidance-for-lead-schools> (in English).
- Department for Education. (2024a). *Qualified teacher status (QTS): qualify to teach in England*. <https://www.gov.uk/guidance/qualified-teacher-status-qts> (in English).
- Department for Education. (2024b). *Initial teacher training performance profiles, Academic year 2022/23*. <https://explore-education-statistics.service.gov.uk/find-statistics/initial-teacher-training-performance-profiles> (in English).
- Department for Education. (2024c). *Staffing and employment: advice for schools*. <https://www.gov.uk/government/publications/staffing-and-employment-advice-for-schools> (in English).
- Department for Education. (2024d). *Initial teacher training (ITT): criteria and supporting advice*. <https://www.gov.uk/government/publications/initial-teacher-training-criteria> (in English).
- Dziennik Ustaw. (2023). *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli*. Poz. 2102. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20230002102>. (in Polish).
- Elstad, E. (Ed.). (2023). *Teacher education in the nordic region: Challenges and opportunities*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-26051-3> (in English).
- Euronews. (2024, August 28). At least 24 EU countries struggle with teacher shortages – here's why. *Euronews*. <https://www.euronews.com/my-europe/2024/08/28/at-least-24-eu-countries-struggle-with-teacher-shortages-heres-why> (in English).
- Eurydice. (2021). *Teachers in Europe: Careers, Development and Well-Being. Eurydice report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.doi.org/10.2797/997402> (in English).
- Eurydice. (2025). Chapter 9.1 Initial education for teachers working in early childhood and school education, by individual countries. In *National Education Systems*. <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems> (in English).

- Grab, M. (2022). Yevropeiskiy vymir profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv u Danii i Norvehii: dosvid dlia Ukrainy. *Visnyk Kafedry UNESCO Neperervna profesiina osvita XXI stolittia*, 2(6), 42-50. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(6\).2022.42-50](https://doi.org/10.35387/ucj.2(6).2022.42-50) (in Ukrainian).
- Institut osvitoi analityky. (2024). *Pro chyselnist i sklad pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, inshykh ministerstv i vidomstv ta pryvatnykh zakladiv (2024/2025 n. r.)*. Informatsiyni biuleten. Tabliia «83_RVK_zvedena_rozdiil_II». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/byuleten-83-rvk-2024_2025.xlsx (in Ukrainian).
- Kowalczyk-Walędziak, M., Valeeva, R. A., Sablić, M., & Menter, I. (Eds.). (2023). *The Palgrave Handbook of Teacher Education in Central and Eastern Europe*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-09515-3> (in English).
- Levrints, M. (2023). Alternatyvna osvita pedahohiv u SSHA: Alternatyvy dlia Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: «Pedahohika. Sotsialna robota»*, 1(52), 88-93. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.88-93> (in Ukrainian).
- Lytvyn, Z., Nahorniuk, O., Ivanytskyi, A., Horodetska, D., Dufina, Zh., Malachivska-Danchak, M., Topchii, S., Predzymyrska, Ya., Bubniuk, Yu., Sudyn, D., Kalynovska, D., Onystyuk, O., Kryvetska, L., & Petrovska, D. (2024). *Vchyteli Ukrainy: kadrovyi potentsial. Tendentsii ta modeliuvannia do 2030 roku*. Kyiv, Hromadska spilka «Osvitoria», Doslidnytska ahentsiia Fama. 109 s. <https://osvitoria.media/experience/vchyteli-ukrayiny-kadrovyj-potentsial/> (in Ukrainian)
- Maples, B. (2024). What is a PGCE degree? *University Compare*. <https://universitycompare.com/advice/postgraduate/pgce-degree> (in English).
- McCulloch, A. (2024). Teacher vacancies in UK increase by a fifth. *Personnel Today*. <https://www.personneltoday.com/hr/teacher-vacancies-in-uk-increase-by-a-fifth/> (in English).
- Nilsson, P., & Cederqvist, A.-M. (2024). Building teacher knowledge and identity–career changers’ transition into teaching through a short teacher education programme. *European Journal of Teacher Education*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/02619768.2024.2432406> (in English).
- OECD. (2023). *PISA 2022 results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*. Paris. <https://doi.org/10.1787/53f23881-en> (in English).
- Raudonytė, I. (2019). *Teacher career reforms in Lithuania*. UNESCO, International Institute for Educational Planning. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370857> (in English).
- Retsinformation. (2015). *Executive Order on the education for a professional bachelor’s degree as a teacher in primary school*. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2015/1068> (in Danish).
- Szkoła Edukacji. (2024). *Jedynie w Polsce bezpłatne dzienne studia podyplomowe dla nauczycieli*. <https://szkoledukacji.edu.pl/> (in Polish).
- Taylor, B. (2024). School-Centred Initial Teacher Training (SCITT) – A Guide. *FindAMasters*. <https://www.findamasters.com/guides/school-centred-initial-teacher-training-scitt-guide> (in English).
- Teach for All. (2025). *Our Network*. <https://teachforall.org/our-network> (in English).
- The Teaching Council. (2025). *Primary teaching*. <https://www.teachingcouncil.ie/how-to-become-a-teacher/primary/> (in English).
- Thomas, M. A. M., Rauschenberger, E., & Crawford-Garrett, K. (Eds.). (2021). *Examining Teach for All: International perspectives on a growing global network* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429331695> (in English).
- UNESCO & International Task Force on Teachers for Education 2030. (2024). *Global Report on Teachers: Addressing teacher shortages and transforming the profession*. Paris. <https://doi.org/10.54675/FIGU8035> (in English).
- University of Helsinki. (2024). *Subject Teacher Education Programme in English (STEP)*. <https://studies.helsinki.fi/instructions/article/subject-teacher-education-programme-english-step> (in English).
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *Zakon Ukrainy “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu”* (No. 463-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (in Ukrainian).
- Zbierka zakonov Slovenskej republiky. (2019). *Zakon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2019/138/> (In Slovak).

Liliia Hrynevych, PhD in Education, Associate Professor, Vice-Rector for Academic Affairs, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine.

Research interests: educational management and leadership, educational policy, educational transformations under martial law, teacher career formation and development, teacher preparation and professional development, the «New Ukrainian School» (NUS) reform.

Grygoriy Riy, PhD in Humanities, Senior Researcher of the Teachers' Academy Educational and Research Institute, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine.

Research interests: educational analytics, history, international relations.

Yevhen Nikolaiev, PhD in Economics, Deputy Director of the Teachers' Academy Educational and Research Institute, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine.

Research interests: academic integrity, educational and scientific reforms, higher education policy.

ALTERNATIVE TEACHER TRAINING PROGRAMMES IN EUROPEAN COUNTRIES

Abstract. Education systems in many countries in Europe and around the world are facing acute teacher shortages. The greatest shortage is observed in the fields of sciences, mathematics and preschool education. Traditional university teacher training cannot solve this problem on its own. In these circumstances, governments have to search for new response mechanisms. One of these is alternative pathways to obtaining teaching qualifications — educational programmes that operate alongside traditional initial teacher training and mostly provide accelerated forms of psychological and pedagogical education for people who already have a higher education degree in a non-teaching field. The structure of such programmes has not been sufficiently studied and systematised in scientific literature. Therefore, this article aims to examine alternative programmes and pathways to the teaching profession in selected European countries and to identify ways of institutionalising such programmes in Ukraine. To this end, the paper applies comparative methods of pedagogical research to studying select scientific publications, reports from international organisations, information from government, educational institutions and media websites. The results of the study show that alternative programmes for entering the teaching profession for people with higher education usually last about a year; in part-time formats, their duration increases. Such programmes are the main pathway into teaching in the United Kingdom; they play a significant role in other Western European countries, while in Central and Eastern European countries the legal and institutional conditions for the development of such programmes are only partially in place.

Keywords: alternative pathways in teacher education; certificate programs; in-service education; pedagogical staff; professional development; quality of teacher education; teacher preparation; teaching career.